Neziskové organizace

Neziskové organizace

Co mají společného hasiči, myslivci, fotbalisté, odbory, profesní komory,organizace podporující ochranu klimatu, ale například i řada škol, divadel a zařízení poskytujících sociální služby? Všechno jsou to neziskové organizace. Neziskové organizace představují velice široké spektrum organizací s různým posláním, velikostí a formou. Společným znakem je, že jejich hlavním cílem není generovat zisk, ale především naplňovat své poslání.
V tomto textu se dozvíte:

- Definice neziskových organizací
- Typy neziskových organizací
- Příklady neziskových organizací
- Jak fungují neziskové organizace

Definice neziskové organizace

Neziskové organizace nevytvářejí zisk určený k přerozdělení mezi své zakladatele, správce nebo členy orgánů. Zisk mohou vytvářet, ale musí ho zase vložit zpět do rozvoje organizace a plnění jejího poslání.

Pojem neziskové organizace (NO) je často používán, i když máme na mysli nestátní neziskové organizace (NNO), nebo organizace občanské společnosti (OOS).
Jaký je v tom rozdíl?
Z ekonomické perspektivy jsou neziskové organizace jen ty organizace, které negenerují zisk. V takovém případě sem mohou patřit i politické strany, nebo profesní komory a zájmová sdružení právnických osob, nebo příspěvkové organizace státu. (Rektořík, 2001; Skovajsa, 2010; Jošt, 2019)
V tomto ohledu je tedy označení neziskové organizace velmi nepřesné.

Označení nestátní neziskové organizace (NNO) naopak klade důraz právě na oddělení od státu a jeho řízení, v tomto pojetí nám tedy vypadnou příspěvkové organizace i politické strany.

Pojem organizace občanské společnosti (OOS) pak volíme, pokud chceme zdůraznit především ideovou tradici spojenou s pojmem občanství a občanské společnosti, které nasedá mimo jiné na tradici osvícenství, občanských a lidských práv a aktivity sociálních hnutí. Základním motivem činnosti organizace je tedy dobrá vůle, úsilí a ochota pomáhat společnosti. A právě na ty se v tomto textu zaměříme. Je to také pojem, se kterým především pracujeme na programu Studia občanské společnosti .

Nejrozšířenější definice organizací občanské společnosti, které je zároveň používána v mezinárodním srovnání je od Salamona a Anheiera (1997), podle ní jsou organizace občanské společnosti především:

- organizované,
- soukromé a nezávislé na státu,
- nerozdělují zisk,
- samosprávné,
- dobrovolné.

Jak se vyvíjí počet nestátních neziskových organizací?

NADACE NEZISKOVKY.CZ

Statistika počtu nestátních neziskovýc

Právní forma / rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Nadace	347	357	368	372	413	434	435	444	511	490	515	
Nadační fondy	927	959	1022	1032	1061	1129	1195	1245	1343	1331	1556	
Obecně prospěšné společnosti	906	1079	1261	1416	1612	1785	1968	2150	2412	2867	2830	
Zapsané ústavy	x	x	x	x	x	x	x	x	x	142	398	
Evidované církevní právnické osoby	4429	4299	4286	4234	4216	4251	4277	4286	4119	4117	4127	
Občanská sdružení	53302	55535	58523	59545	62187	66527	70540	73460	81756	x	x	
Organizační jednotky sdružení	30248	30576	30743	30238	29152	29609	30188	30941	31234	x	x	
Spolky	x	x	x	x	x	x	x	x	x	82778	85492	8
Pobočné spolky	x	x	x	x	x	x	x	x	x	24761	25102	2
Organizací celkem	90159	92805	96203	96837	98641	103735	108603	112526	121375	116486	120020	1

Zdroj Statistika počtu NNO 3/2020 neziskovky.cz

Příklady neziskových organizací

U řady veřejně známých subjektů si veřejnost neuvědomuje, že se jedná o neziskové organizace. Jsou to například známá divadla Činoherní klub a Dejvické divadlo, na horách nám v případě problémů pomůže Horská služba, Metropolitní univerzita v Praze poskytuje vysokoškolské vzdělání v řadě studijních oborů, v nemocnicích pomáhají Zdravotní klauni, humanitární pomoc v případě přírodních a humanitárních katastrof zajišťují Člověk v tísni, Charita, Adra. Mnohé nadace jsou významné finanční instituce, podporující široké spektrum aktivit. Existuje cca 20 největších nadací a nadačních fondů, které rozdělují ročně desítky miliónů Kč. Řada zařízení sociálních služeb – domovů seniorů, azylových domů, pečovatelských služeb jsou neziskovými organizacemi.

Nadace

Velmi důležitými neziskovými organizacemi, jsou nadace. Nadace může zřídit právnická či fyzická osoba a „jejich účelem jsou obecně prospěšné cíle, zejména rozvoj duchovních hodnot, lidských práv nebo jiných humanitních cílů, ochrana a

tvorba životního prostředí, zachování přírodních hodnot i ochrana kulturních památek. Prostředky nadace jsou účelově vázané.“(Deverová 2010, s.175, donorsforum.cz)

V současnosti existuje v ČR 2847 nadací a nadačních fondů, 85% z nich jsou nefiremní nadace a fondy.

V roce 2018 pak deset největší nadací rozdělilo víc než 649 milionů korun. Pravidelné žebříčky nadací a nadačních fondů a výši jimi rozdělených peněz zveřejňuje Fórum dárců .

Žebříčky nefiremních nadací a nadačních fondů

Přehled TOP 25 nefiremních nadací a fondů podle objemu rozdělených příspěvků 2

Pořadí	Právní forma	Název	Objem rozdělených nadačních příspěvků v Kč
1	Nadace	Dobrý anděl, nadace	232 149 175 Kč
2	Nadace	Nadace THE KELLNER FAMILY FOUNDATION	89 051 000 Kč
3	Nadační fond	Česko-německý fond budoucnosti, nadační fond	79 141 218 Kč
4	Nadační fond	Prague Civil Society Centre, nadační fond	69 261 000 Kč
5	Nadace	F-nadace	62 603 275 Kč
6	Nadace	Nadace Charty 77 - Konto Bariéry	61 004 417 Kč
7	Nadace	Nadace Sirius	50 741 000 Kč
8	Nadace	Nadace Karel Komárek Family Foundation	50 077 000 Kč
9	Nadace	Nadace rozvoje občanské společnosti	22 466 554 Kč
10	Nadace	Nadace Terezy Maxové dětem	21 581 090 Kč

Zdroj: Fórum dárců

Žebříčky firemních nadací a fondů

Žebříčky firemních nadací a fondů

Přehled TOP 25 firemních nadací a fondů podle objemu rozdělených přís

Pořadí	Název	Objem poskytnutých nadačních příspěvků	Výš
1	Nadace ČEZ	175 533 494 Kč	
2	Nadační fond AVAST	109 199 000 Kč	
3	Nadace AGROFERT	90 990 794 Kč	
4	Nadace GCP	67 654 000 Kč	
5	Nadace Depositum Bonum	34 304 788 Kč	
6	Nadace J&T	26 388 231 Kč	
7	Nadace České spořitelny	18 982 841 Kč	
8	Nadace Synot	16 766 644 Kč	
9	Nadace FILM-FESTIVAL KARLOVY VARY	16 360 000 Kč	
10	Nadace Vodafone Česká republika	13 108 207 Kč	

Zdroj: Fórum dárců

Přehled firemních nadací, publikuje například vydavatelství Economia v? Hospodářských novinách.

Účely, na které nadace vynakládají svoje prostředky se velmi různí, zároveň pandemie ukázala, že dovedou své prostředky flexibilně přesměrovat, pokud to žádá nějaká mimořádná událost.

Jak pomáhaly nadace v době Covidu?

Na pandemii Covidu19 rychle zareagovala v roce 2020 řada nadací a nadačních fondů, jejich pomoc byla v mnoha případech rychlejší než ta státní. Fórum dárců zjišťovalo, jaká mimořádná grantová řízení na podporu neziskových organizací a jednotlivců vznikala a jaký objem prostředků byl mezi žadatele rozdělen v mil. Kč.

Suma	**Nadace/ nadační fond**
30,6 mil. Kč	Nadace ČEZ
20 mil. Kč	Nadace Karel KOmárek Family Foundation
19 mil. Kč	Avast nadační fond
11 mil. Kč	Česko-německý fond budoucnosti
3,6 mil. Kč	Výbor dobré vůle - Nadace Olgy Havlové
2,8 mil. Kč	Nadace KB Jistota
2 mil. Kč.	Nadační fond Albert
1 mil. Kč	Nadace Kooperativy
0,9 mil Kč	Nadace Tipsport
0,8 mil. Kč	NAdační fond Českého rozhlasu

Zdroj: web Fórum dárců

Typy neziskových organizací

Nestátní neziskové organizace můžeme rozdělovat podle různých kritérií, nejčastěji podle právní formy, podle funkce, nebo podle oblasti činnosti.

Typy NNO podle právní formy

Nejprve se podíváme na dělení neziskových organizací podle nejčastějších právních forem.

Podle typů právnických osob se neziskové organizace člení na:

- Spolky – jejich podstatou je členská základna, která tvoří nejvyšší orgán spolku; fungování spolku zajišťují výkonné orgány (výbor, předseda), činnost kontrolují kontrolní orgány, které však nejsou povinné (kontrolní komise nebo revizor).
- Nadace a nadační fondy – jejich podstatou je majetkový základ, u nadace minimálně ve výši 500.000 Kč; nadace a nadační fondy poskytují podporu dalším subjektům v souladu s účelem nadace nebo nadačního fondu a realizují vlastní veřejně prospěšné projekty.
- Obecně prospěšné společnosti – jejich podstatou je poskytování veřejně prospěšných služeb.
- Ústavy – jejich podstatou je realizace veřejně prospěšných činností; ústavy v podstatě nahradí obecně prospěšné společnosti, které již není možné od roku 2014 zakládat.

Chybí vám tu občanská sdružení?
Pojem „občanské sdružení existoval do 1.ledna 2014, kdy vstoupil v platnost nový občanský zákoník. Ten zrušil zákon o sdružování občanů a stanovil, že všechna občanská sdružení, která vznikla na základě onoho zrušeného zákona se o 1.ledna 2014 považují za spolky. To znamená, že tato občanská sdružení začala užívat označení „spolek“. Řada občanských sdružení se po roce 2014 transformovala na ústavy. Jedná se zejména o ta občanská sdružení, jejichž účelem bylo zejména poskytovat služby veřejnosti a chyběl u nich základní předpoklad existence spolku tj. funkční členská základna. Dnes je tedy subjektem, v němž lze realizovat právo na sdružování spolek a v podstatě se nerozlišuje, zda vznikl před 1.1.2014 nebo až po 1.1.2014 na základě občanského zákoníku.

Typy NNO podle funkce

Pokud bychom chtěli neziskové organizace členit podle jejich funkce, najdeme řadu možností. Nejčastěji se objeví organizace servisní a advokační.

- Servisní organizace poskytují služby svým klientům. Patří sem sociální, zdravotnické, humanitární, vzdělávací a kulturní organizace.
- Advokační organizace chrání práva vymezených skupin osob nebo vybraných veřejných zájmů – jsou to například pacientské organizace, chránící zájmy osob s určitým onemocněním (např. Česká unie neslyšících), ekologické organizace, lidskoprávní organizace a další.

Podle funkce lze podle Friče (2019) rozdělit na servisní a advokační organizace ještě na veřejně nebo vzájemně prospěšné. Rozdíl je v tom, jestli se ve svých aktivitách zaměřují jen na své členy a příznivce (např. sportovní oddíly nebo odbory), nebo jestli jejich poslání přesahuje konkrétní skupiny obyvatel a věnuje například charitě nebo oblasti vzdělávání, či lidských a dalších práv.

TAB. 2 TYPOLOGIE OBČANSKÝCH ORGANIZACÍ V ČR

FUNKCE:	SLEDOVANÝ ZÁJEM: VZÁJEMNĚ PROSPĚŠNÝ	OBECNĚ PROSPĚŠNÝ
Servisní	1. Tradiční zájmové organizace – sport, – rekreace, – komunitní rozvoj, – zájmové spolky.	2. Nové servisní orga – sociální a zdravotní p – vzdělávání, – humanitární pomoc,
Advokační	3. Tradiční advokační organizace – odbory, – zaměstnanecké svazy, – profesní organizace (komory), – politické strany.	4. Nové advokační or – ochrana životního pr a práv zvířat, – ochrana lidských prá – ochrana občanských spotřebitelů, minorit

Zdroj: (Frič, 1998: 7), upraveno.

Zdroj: Frič (2016, s.17)

Objevují se také funkce (Skovajsa, 2010: s.42 a 43):
- Budování komunity
- Sebevyjadřovací (expresivní) funkce
- Ochrana hodnot
- Filantropická funkce
- Inovační funkce
- Charitativní funkce
- Podpora společenský změn
- Podpora pluralismu

Podle činnosti

Mezinárodně uznávanou klasifikací neziskových organizací podle činnosti je ICNPO (International ClassificationofNonprofitOrganizations), kterou používá Salamon a Anheier a Statistická divize OSN a další statistické úřady zemí zapojených do mezinárodních projektů srovnání.
Ta finále dělí NNO do dvou hlavních kategorií: servisní a expresivní (kam patří vyjádření/exprese zájmů, hodnot atd., takže tam patří jak advokační, tak zájmové, protože jimi lidé vyjadřují svoje hodnoty a preference trávení volného času, kvality života, komunitní život apod.).

Samozřejmě typologií je celá řada, vždy záleží na tom, jaký sledují cíl.
Proto lze dohledat různá čísla a srovnání o tom, kolik neziskových organizací, či organizací občanského sektoru existuje. Záleží na tom, jak se organizace zadefinujete, jaké charakteristiky jim přiřknete.
Existujetaké Klasifikace činností vykonávaných nestátními neziskovými Český statistický úřad ale například tuto klasifikaci nepoužívá. Používá ČSÚ používá CZ-COPNI v satelitním účtu NNO.

Nejvyšší kontrolní úřad v roce 2017 provedl kontrolu nestátních neziskových organizací kde vycházel z dat Českého statistického úřadu.

NKÚ vycházelo ze širší definice, které lze těžko spojit s kritérii podle Salamona a Anheiera. ČSÚ a NKÚ tak volí především ekonomickou perspektivu monitorování. A do své analýzy tak zahrnul i bytová družstva, politické strany a příspěvkové organizace.

Neziskový sektor

Neziskové organizace v rámci společnosti působí v neziskovém sektoru, tedy ne-tržním sektoru.
Sem by tedy spadaly všechny organizace i podle evidence ČSU a NKU, tedy organizace, které negenerují zisk.
Pojem neziskový sektor se ale často používá spíš jako synonymum občanského sektoru, nebo také třetího sektoru. V takovém případě, by se ale jednalo nejen o netržní ale i o mimostátní segment společnosti.

Pestoff pro tento účel připravil přehlednou grafiku, která ukazuje vymezení mezi jednotlivými sférami společnosti.

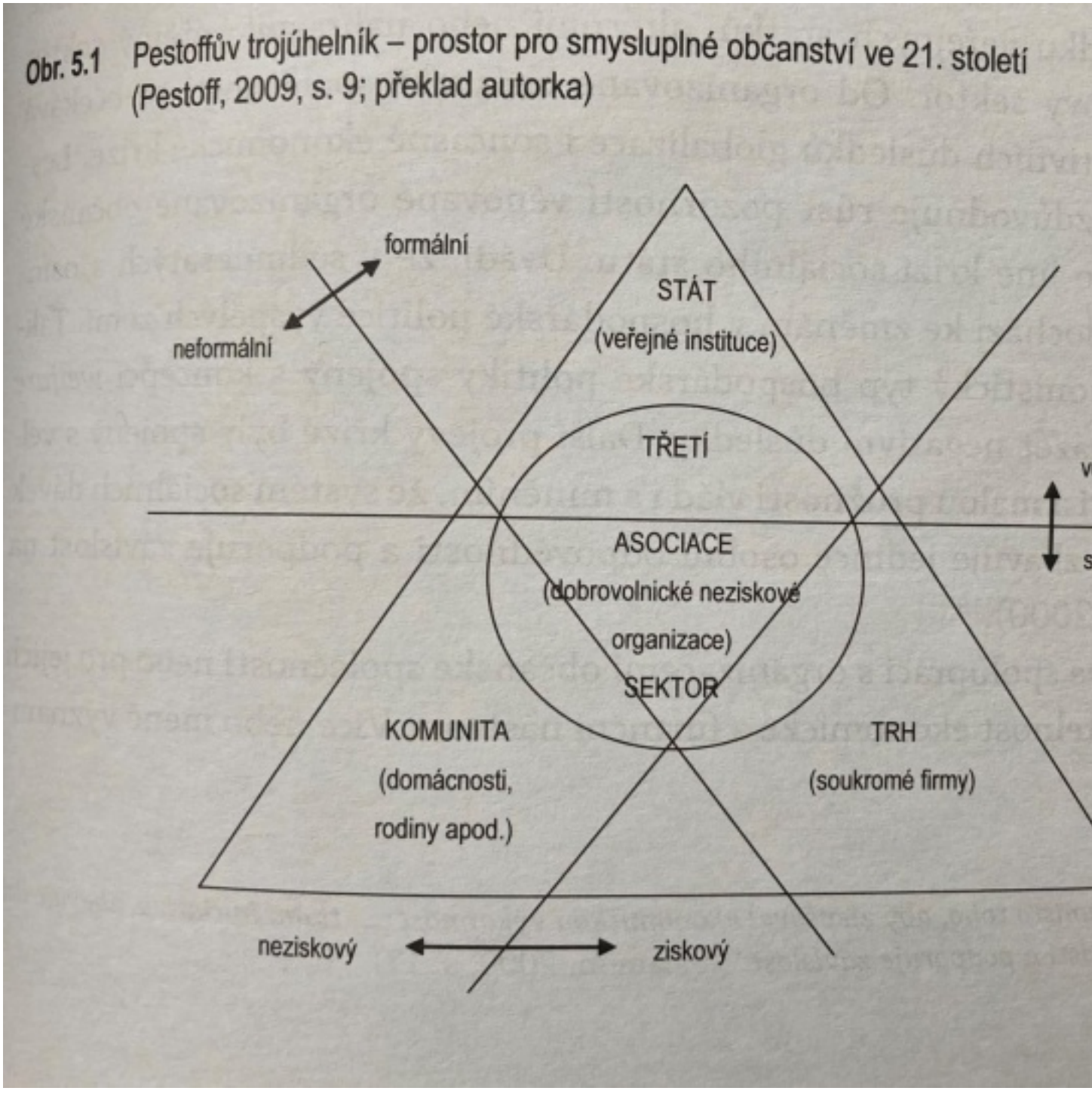

Zdroj: Dohnalová, 2010: 145

Jak fungují neziskové organizace

I zde nelze najít jednoduchou odpověď, jak jsme psaly neziskovky mohou být sdružení občanů bez formální organizace, zájmové spolky bez rozpočtu, ale i organizace s miliardovým obratem.
V občanském sektoru existuje plno neformálních aktivit, které jsou těžko popsatelné (Smith, 1997) . Je těžké je spočítat, je těžké na ně dělat výzkum, přesto tu jsou a mají význam.
Pokud se však zaměříme na organizace s právní formou. Všechny mají zákonem stanovenou organizační strukturu, mají statutární orgán, který má za fungování neziskové organizace odpovědnost jednat tzv. s péčí řádného hospodáře.
Standardně musí každá organizace vést účetnictví a povinnost zveřejňovat účetní uzávěrkya s výjimkou spolků a nadačních fondů vydávat výroční zprávy.
Fungování neziskových organizací se s výjimkou obecně prospěšných organizací řídí občanských zákoníkem, který upravuje fungování právnických osob obecně a v návaznosti na to upravuje speciálně fungování spolku, nadací, nadačních fondů a ústavů, což je typ neziskové organizace určený k zajišťování veřejně prospěšné činnosti (někdy je nepřesně označován jako „zapsaný ústav“). Fungování obecně prospěšné společnosti, které poskytují obecně prospěšné služby, je upraveno samostatným zákonem.

Fungování některýchneziskových organizací vyžaduje odborně schopné vedení. Zejména na pozicích ředitelů a osob na dalších manažerských pozicích (projektoví manažeři, finanční ředitelé) obecně prospěšných společností, ústavů a nadací, které mají řadu zaměstnanců, realizují projekty financované s evropských programu i českých dotačních titulů se předpokládá profesionalita srovnatelná s úrovní na řídících pozicích v komerčních společnostech.

Pokud se vrátíme k neziskovým organizacím bez právní formy, tak i zde je třeba organizačních dovedností, ale o to více jasný cíl a hodnotový zápal.

Práce v neziskové organizaci

Neziskové organizace jsou také významným zaměstnavatelem. Podle Českého statistického úřadu (ČSÚ) zaměstnávali neziskové organizace v roce 2018 117 000 zaměstnanců.
Zdroj: https://socialnipolitika.eu/2021/02/pocet-neziskovych-instituci-i-jejich-zamestnancu-dale-roste/
Drtivá většina dobrovolníků pracuje pro spolky a pobočné spolky.
Pracovní nabídky v neziskovém sektoru nabízí velmi širokou nabídku pracovních pozic. Pracovní vyhledavače nabízí volná místa i specificky pro neziskový sektor.
Speciální burzu práce eviduje informační server o nestátních neziskových organizacích https://svetneziskovek.cz/burza-prace
Založení neziskové organizace
Všechny uvedené právní formy neziskových organizací vznikají zápisem do rejstříků vedených krajskými soudy. Založit neziskovou organizaci mohou jak fyzické osoby, tak právnické osoby. Zakladatel/é určí účel, k němuž se nezisková organizace zakládá – vždy se jedná o účel veřejně prospěšný, určí základní pravidla pro fungování neziskové organizace a jmenuje první členy orgánů.

Nové spolky stále vznikají z potřeby lidí se společně podílet na zajišťování vzájemně prospěšných nebo veřejně prospěšných aktivit. Založit spolek lze buď tak, že zakladatelé dohodnou na stanovách nebo svolají ustavující schůzi. Ustavující schůzi je vhodné zvolit v těch případech, kdy se na založení spolku podílí větší počet členů. Ustavující schůze schválí většinou hlasů přítomných stanovy a zvolí řídící orgány spolku - výbor nebo předsedu a obvykle i kontrolní orgán. Účastníci ustavující schůze se stávají prvními členy spolku.

Co se o neziskových organizacích dozvíte při studiu na SOS?

Během studia se student seznámí podrobně s celým spektrem neziskových organizací, s tím, jak fungují a jsou řízeny jednotlivé typy neziskových organizací, jaké jsou limity jejich činnosti. Teoretická část výuky je doplněna o praktické příklady a účastí představitelů neziskových organizací jako hostů ve výuce mají studenti možnost nahlédnout do faktické činnosti „neziskovek“.
Studenti se seznámí jak s pozadím řízení neziskovek, tak s pestrou paletou participačních nástrojů občanské společnosti.
Kde se vzaly, z jakých tradic vyšly? Je jich hodně nebo málo? Jaké mají místo ve společnosti? Odpovědi na tyto otázky studenti oboru Studia občanské společnosti během svého studia budou nacházet.

O autorkách

JUDr. Lenka Deverová
Alena Košák Felcmanová, M.A., Ph.D.

Jak odkazovat na tento text
Tento text vznikl jako součást představení základních pojmů spojených s fungováním občanské společnosti. Citovat jej můžete takto:
Deverová, Lenka; Košák Felcmanová, Alena: Základní pojmy Studií občanské společnosti: Neziskové organizace [online]. 2022. Dostupné na: https://ksos.fhs.cuni.cz/KOS-233.html

O studijním programu

Chcete se dozvědět víc o tom, co dělá občanská společnost u nás i ve světě? Studia občanské společnosti nabízí prostor pro propojování teorie i praxe. Dozvíte se, jak organizace občanské společnosti i sociální ekonomiky fungují, jakým čelí výzvám a jak jejich činnost podpořit.
Témata studia naleznete zde , nebo ve struktuře a studijních plánech .
Chcete vědět, k čemu vám studium bude? Přečtěte si příběhy absolventů, které ukazují, jak jim studia pomohla uplatnit se nejen ve třetím sektoru.

Zdroje

- Deverová, L. (2010). Právo pro organizace občanské společnosti. In. SKOVAJSA, Marek a kol, 166-213.
- Dohnalová, M. (2010). Financování organizované občanské společnosti v České republice. In. SKOVAJSA, Marek a kol, 166-213.
- Frič, Pavol (ed.)(2016): Občanský sektor v ohrožení? Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Jošt, M. (2019). Nestátní neziskové organizace: právní úprava, účetnictví, audit, transparentnost. Oeconomica, nakladatelství VŠE.
- Rektořík, J. (2001). Organizace neziskového sektoru: základy ekonomiky, teorie a řízení. 1. vyd. Praha: Ekopress. 177 s.
- Salamon, L. M., & Anheier, H. K. (1997). Definingthenonprofitsector: A cross-nationalanalysis. Manchester University Press.
- Skovajsa, M., & Moree, D. (2010). Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice. PORTÁL sro.
- Smith, D. H. (1997). The rest ofthenonprofitsector: Grassrootsassociations as thedarkmatterignored in prevailing" flatearth" mapsofthesector. Nonprofit and VoluntarySectorQuarterly, 26(2), 114-131.